

แนวทางพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้า “Khom Craft” สำหรับศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ จังหวัดน่าน

Development Learning Kit for Making Khom Ma Tao Lantern "Khom Craft" of Ban Khom Kham
Learning Center, Nan Province

สุชาติ อัมสำราญ* สรีตา เรือศรีกุล** และปทุมมา บำเพ็ญทาน***

Suchart Imsamraan, Sarita Juaseekoon, Patumma Bumpentan

Received : August 11, 2021

Revised : November 11, 2021

Accepted : December 31, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าสำหรับนักท่องเที่ยวและส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าของศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ

-
- * นิสิตมหาวิทยาลัย สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ** อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - *** อาจารย์ ดร. ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวทั่วไปที่ชื่นชอบการทำงานประดิษฐ์และงานหัตถกรรม วิธีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ 1) ระยะศึกษาสภาพปัญหา การจัดกิจกรรมและเอกสารเกี่ยวกับโคมมะเต้า 2) ระยะพัฒนาชุดกิจกรรม และ 3) ระยะศึกษาทดลองใช้ชุดกิจกรรมต้นแบบที่พัฒนาขึ้น เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตกิจกรรม แบบประเมินกิจกรรม

ผลการวิจัย ประกอบด้วย 1) ชุดกิจกรรม 2 รูปแบบ ได้แก่ กิจกรรมชุดหัตถะแบ่งโคม เป็นการปฏิบัติตั้งแต่ประกอบขึ้นโครงโคมมะเต้าและติดกระดาษตกแต่งโคมด้วยตนเอง และกิจกรรมชุดตกแต่งแบ่งโคม เป็นการปฏิบัติเฉพาะการติดกระดาษตกแต่งโคมซึ่งจะไม่ซับซ้อนและใช้เวลาน้อยกว่าชุดแรก 2) องค์ประกอบชุดกิจกรรม ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์จากฝีมือของชาวบ้านในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ใบความรู้ ใบคู่มือการทำกิจกรรม และเว็บไซต์ของกิจกรรม ซึ่งมีให้เลือก 2 รูปแบบ คือ ชุดกิจกรรมแบบธรรมดาสำหรับการประดิษฐ์โคมมะเต้า 1 ใบ และชุดกิจกรรมคู่มือสำหรับประดิษฐ์โคมมะเต้า 2 ใบ ซึ่งมีสีสันทันและลวดลายเหมือนกันตามความเชื่อ โดยมีกระบวนการทำกิจกรรม ประกอบด้วยขั้นเรียนรู้ ขั้นปฏิบัติกิจกรรม และขั้นแชร์ผลงาน และ 3) แผนภาพกระบวนการออกแบบกิจกรรมจากศิลปะพื้นบ้าน อธิบายกระบวนการออกแบบกิจกรรมที่สังเคราะห์ได้จากการพัฒนาชุดกิจกรรม ทั้งนี้จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ชุดกิจกรรมนี้สามารถนำไปใช้ส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าของศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำได้จริง

คำสำคัญ โคมมะเต้า / บ้านโคมคำ / ชุดการเรียนรู้ / จังหวัดน่าน

Abstract

This research aims to develop a learning kit to make Khom Ma Tao lanterns for travelers and promote activities at Ban Khom Kham Learning Center, Muang Tuet Subdistrict, Phu Phiang District, Nan Province. The target group is general travelers who enjoy handicrafts. The research was divided into three phases: 1) Study problem condition and Khom Ma Tao lanterns through documents and interviews. 2) Create a kit of activities. 3) Experiment with the prototype activity kit that has been

developed. The tools used include in-depth interviews, activity observation forms, and activity assessment forms.

The results of the development learning kit are as follows: 1) There are two activities set. First, there's the "Nan Lantern Craft Set," which is a kit for putting together the lantern frames and attaching the paper that will be used to decorate the lantern. The second is the "Nan Lantern Decoration Set," which is a lantern-decorating kit. Which is less time-consuming. 2) The activity package includes materials from villagers, a knowledge sheet, an activity manual, and a website. Both sets of activities will be divided into two kits: a regular kit that will make one lantern, and a couple kit that will make two lanterns with the same colors and patterns. There are three stages to the process of doing activities: learning, doing, and sharing. 3) A diagram depicting the process of creating activities based on folk art. Describe the procedure for creating activities based on the results of the development. According to the assessment of experts and experts, this learning kit can be used to promote the learning activity of making a Khom Ma Tao Lantern at Ban Khom Kham Learning Center.

Keywords Khom Ma Tao Lamp / Ban Khom Kham / Learning Kit / Nan Province

บทนำ

ศิลปะพื้นบ้าน (Folk art) เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นโดยชาวบ้าน โดยใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง งานศิลปะออกมาให้เห็นเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของตน พ้นจากอิทธิพลของวัฒนธรรมเมือง (วุดดี วัฒนสิน, 2541: 23) เป็นการสืบทอดมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งไม่ดัดแปลงหรือสร้างรูปแบบใหม่ ๆ ทำให้ศิลปะพื้นบ้านจำนวนมากยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ การสร้างงานเพื่อตอบสนองความจำเป็นด้านประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก (นวลลออ ทินานนท์, 2543: 4) อีกทั้งมีรูปแบบ กรรมวิธีการผลิต และการใช้วัสดุที่ต่างกันไปตามถิ่นกำเนิดหรือแหล่งผลิต แสดงให้เห็นวิถีชีวิต ขนบประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมและการแสดงออกทางสุนทรียภาพ (aesthetic expression) ของท้องถิ่น ทำให้ศิลปะพื้นบ้านมีเอกลักษณ์ (identity) และลักษณะเฉพาะถิ่น (local characteristics)

(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2546: 19) ศิลปะพื้นบ้านสามารถแบ่งตามกรรมวิธีการผลิตได้หลายประเภทหนึ่งในนั้นคือ งานกระดาษ ใช้วัสดุหลักเป็นกระดาษชนิดต่าง ๆ เช่น กระดาษสา กระดาษว่าว กระดาษแก้ว กระดาษจากใยธรรมชาติ เป็นต้น งานกระดาษนั้นไม่แพร่หลายมากนักส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของงานประดับตกแต่ง เนื่องด้วยกระดาษเป็นวัตถุดิบเสื่อมสภาพได้ง่าย โคมแขวนก็เป็นงานกระดาษอย่างหนึ่งประจำภาคเหนือ คือ สัญลักษณ์ของแสงสว่าง เพราะภายในโคมมีพื้นที่ใส่ดวงไฟแขวนประดับตามส่วนประกอบของอาคารสถานที่ รูปทรงของโคมแขวนมีอยู่มากมายตามแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้น (นฤทธิ วัฒนภู, 2555: 29-32) อย่าง “โคมมะเต้า หรือ โคมหม่าเต้า” คือ โคมแขวนลักษณะเป็นมุมเหลี่ยม รูปทรงกลมเหมือน “มะเต้า” ภาษาถิ่นจังหวัดน่าน แปลว่า “เตงโม” มีการประดับด้วยลวดลายและหางโคมที่สวยงาม ถือเป็นเอกลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดน่าน วัฒนะ จูทะวิภาต (2552: 206-208) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาที่ทำให้ศิลปะพื้นบ้านมีคุณค่าลดลง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวดั้งเดิมเพื่อเข้าหาทุนนิยม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการศึกษา ค่านิยมคิดว่างานศิลปะพื้นบ้านเขย การบริโภคของผู้ซื้อและไม่ได้รับการสนับสนุนเพียงพอ จังหวัดน่านก็ประสบปัญหาดังกล่าวเช่นกัน จึงมีการร่วมมือกันกับทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ราษฎรท้องถิ่น หน่วยงาน และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เพื่อกระตุ้นขับเคลื่อนจังหวัดน่าน ไปสู่เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก 2564 ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Creative Cities of Craft & Folk Art) อีกประการหนึ่ง คือ จังหวัดน่านเป็น 1 ใน 6 พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามมติของคณะรัฐมนตรี (อพท. สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองเก่าและเมืองใหม่, 2563) โดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านตามแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างประสบการณ์ตรง ผ่านการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความสนใจของแต่ละบุคคล เพื่อการซึมซับเอกลักษณ์ (Identity) ของแต่ละท้องถิ่น ทำให้การท่องเที่ยวเต็มไปด้วยชีวิตชีวา และลดความน่าเบื่อหน่ายของการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิม จากกระบวนการออกแบบกิจกรรมด้วยแนวคิด The 3S Principles ได้แก่ เรื่องราว (Stories) ประสาทสัมผัส (Senses) และความซับซ้อน (Sophistication) ส่งผลให้เกิดศูนย์การเรียนรู้หรือกลุ่มจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ที่ดำเนินการโดยบุคคลในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้พร้อมกับท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ตั้งอยู่ ณ ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ก่อตั้งโดย คุณณิรันธ์ โดยดี เป็นสถานที่เรียนรู้การประดิษฐ์และจำหน่ายโคมมะเดื่อแบบดั้งเดิม ที่ได้รับการส่งเสริมจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเช่นกัน และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่โดดเด่นของจังหวัดน่าน ปัจจุบันดำเนินการมาเป็นระยะเวลากว่า 2 ปี มีการบูรณาการกับชุมชนใกล้เคียง เพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน หลังจากก่อตั้งปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติและชาวไทย เข้าร่วมกิจกรรม ณ ศูนย์การเรียนรู้เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เริ่มระบาดมาตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 ส่งผลให้ไม่สามารถเปิดบริการศูนย์การเรียนรู้ได้ ส่งผลให้รายได้ของคนในชุมชนลดลง เนื่องจากไม่ได้จำหน่ายโคม และจัดกิจกรรมประดิษฐ์โคมมะเดื่อ ปัจจุบันผู้คนจำเป็นต้องกักตัวในที่อยู่อาศัย มีการ work from home และไม่สามารถออกไปเที่ยว โดยจากการสำรวจพบว่าแนวโน้มคนนิยมทำกิจกรรมศิลปะ งานประดิษฐ์มากยิ่งขึ้น เพราะต้องการคลายเครียดจากสภาวะดังกล่าว หากพัฒนากิจกรรมประดิษฐ์โคมมะเดื่อของศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ให้เป็นชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเดื่อ ที่สามารถเรียนรู้และประดิษฐ์ด้วยตนเองในอยู่อาศัย ก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาภาวะเครียดดังกล่าว ทั้งยังช่วยส่งเสริมชุมชนและศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ นอกจากนี้เมื่อสถานการณ์เข้าสู่สภาวะปกติในอนาคต ชุดกิจกรรมดังกล่าวก็สามารถผลิตเพื่อจัดจำหน่ายเป็นของที่ระลึกของศูนย์การเรียนรู้ได้ รวมไปถึงงานกิจกรรมการพัฒนาชุดกิจกรรมเรียนรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบชุดกิจกรรมศิลปะประดิษฐ์หรือชุดกิจกรรมศิลปะพื้นบ้านสำหรับนักท่องเที่ยวในแหล่งพื้นที่อื่น ๆ ได้

โคมมะเดื่อ

โคมสามารถพบเห็นได้ในหลากหลายวัฒนธรรมของแต่ละประเทศในเอเชีย มีความหมายและลักษณะของการใช้งานแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ประเทศญี่ปุ่นใช้โคมไฟประดับบ้านสวนภายนอกและภายในของอาคาร ส่วนใหญ่ปัจจุบันจะใช้หลอดไฟติดตั้งภายในตัวโคมไฟ ("โคมไฟญี่ปุ่น," 2563) มีเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น Toro Nagashi เป็นพิธีลอยโคมลงแม่น้ำเพื่อระลึกถึงวิญญาณของบรรพบุรุษ (Nash, 2563) เทศกาลโคมไฟยักษ์ มิโยชิ โอโจชิน (Miyoshi Ojochin Giant Lantern Festival) ส่วนเทศกาล Lantern Festival Taiwan ของไต้หวันจัดขึ้นเพื่อจะช่วยเหลือเฉลิมฉลองให้ชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นโอกาสสำคัญสำหรับการพบกันของ

ครอบครัวและการสังสรรค์ ส่วนสาธารณะทั่วไต้หวันจะถูกประดับด้วยโคมไฟขนาดใหญ่รูปสัตว์ราศีต่าง ๆ จำนวนมาก ไปจนถึงฉากจากนิทานพื้นบ้านจีนดั้งเดิม และฉากร่วมสมัยอื่น ๆ (Jsunungning, 2563) และมีการปล่อยโคมลอยหลายพันดวงขึ้นไปบนท้องฟ้ายามกลางคืน พร้อมกับเขียนคำอธิษฐานในเทศกาลโคมไฟผิงซี (PingXi Sky Lantern Festival) เชื่อกันว่าโคมลอยถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยขงเบ้ง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารของกองทัพ ชาวบ้านจะปล่อยโคมลอยเพื่อเป็นสัญญาณบอกว่าปลอดภัยแล้วหลังกลุ่มโจรจากไป (daaimon da, 2560) ทั้งนี้หนึ่งในเทศกาลเฉลิมฉลองอันยิ่งใหญ่ของประเทศจีน นั่นคือเทศกาลตรุษจีน ชาวจีนนิยมแขวนโคมไฟแดงไว้หน้าบ้าน จนนำไปสู่ “เทศกาลโคมไฟ” จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ให้ประชาชนได้ร่วมชมและฉลองปีใหม่ไปพร้อม ๆ กัน เป็นสัญลักษณ์การกลับมารวมตัวกันของครอบครัว รูปทรงทั่วไปของโคมไฟจะมีตั้งแต่ลักษณะแบบลูกโลก ปลา มังกร แพะ เป็นต้น แล้วยังมีเกมโคมไฟหายปัญหาด้วยการเขียนปริศนาลงบนกระดาษสีแดงและวางลงบนโคมไฟ ให้ผู้คนคาดเดาปริศนา ถ้าตอบถูกต้องจะได้รับรางวัล (Karuntee, 2564)

ทางภาคเหนือของประเทศไทยหรือดินแดนล้านนา โคม หมายถึง โคมไฟ ตะเกียง จุดประสงค์ของการใช้สอยของโคมโบราณคือ ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นตะเกียง หรือสิ่งประดิษฐ์สำหรับจุดไฟให้สว่าง แต่เดิมด้วยเหตุเพราะน้ำมันมีราคาแพง ประเพณีการจุดโคมไฟจึงมักมีเฉพาะในพระราชสำนัก และบ้านเรือนของเจ้านายใหญ่โต ส่วนในครัวเรือนโคมไฟถูกนำมาใช้ในฐานะเครื่องใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น โคมล้านนามีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ โดยปัจจุบันมีมากมาย หลัก ๆ แบ่งได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) โคมถือ เช่น โคมหูกะต่าย โคมดอกบัว 2) โคมแขวน เช่น โคมแปดเหลี่ยม โคมไห โคมดาว โคมเงี้ยว 3) โคมตั้งบนพื้นหรือวางบนพื้น เช่น โคมผัด หรือโคมเวียนและ 4) โคมลอย เป็นโคมขนาดใหญ่มีรูปร่างคล้ายบอลูน เมื่อจุดโคมความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้โคมลอยตัวขึ้น (ประทีป พืชมงคลกลาง และ อภิรียานามวงศ์พรหม, 2556: 133-134) ลวดลายของโคมล้านนา ใช้การดัดลายกระดาษหรือการดอกลาย หมายถึง การสลักลายกระดาษโดยใช้วัสดุปลายแหลม ลวดลายจะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ ธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ปรากฏเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ (ญาดาวิมินทร์ พืชมงคลกลาง และ ประทีป พืชมงคลกลาง, 2560: 202)

ภาพที่ 1
โคมมะเต้า

โคมมะเต้า หรือ โคมหม่าเต้า (ภาพที่ 1) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน จัดเป็นโคมแขวน มีลักษณะเป็นมุมเหลี่ยม รูปทรงกลมเหมือนมะเต้า เป็นภาษาท้องถิ่นน่านแปลว่า “แตงโม” ตัวโคมประดับ ลายประจำยาม ประดับ 4 ด้าน ผลิตด้วยกรรมวิธีการดอกระดาษสีทอง ซึ่งลายประจำยาม มาจากคำว่า วัชระ เชื่อว่าเป็นอาวุธของพระอินทร์ ใช้ขับไล่สิ่งชั่วร้ายปกป้องคุ้มครองสิ่งไม่ดีได้ทั้ง 4 ทิศ ทางโคมจะใช้จ้อ (ข้อ) หรือตุง (คล้ายธง) นำมาติดตัวโคม 4 มุม (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2563) ขาวน่านใช้โคมมะเต้า เพื่อสักการะพระธาตุแช่แห้งในงานประเพณีหกเป็ง และงานวันเพ็ญเดือนสิบสอง เสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิต (พระปลัดจตุพร วชิรญาณโณ, 2562: 38) อีกทั้งใช้ตกแต่งบ้านโรงแรม รีสอร์ท สถานที่ราชการ งานมงคลต่าง ๆ เพื่อบูชาเทพารักษ์ ไม่นิยมใช้ในงานอวมงคลนอกจากนี้มีความเชื่ออีกว่า หากคู่รักประดิษฐ์โคมมะเต้าด้วยกันจะรักกันยิ่งขึ้นไปอีก เปรียบเสมือนการทำเครื่องส่งสว่างนำทางให้กับชีวิตคู่ ให้สดใสราบรื่นปลอดภัยจากอุปสรรคต่าง ๆ

คุณค่าของโคมมะเต้ามี 3 ด้าน คือ 1) ด้านวัฒนธรรม การประดิษฐ์โคมมะเต้ากลายเป็นพุทธานุชา เป็นแหล่งเรียนรู้ ศักยภาพวิจัยศิลปะพื้นบ้าน และการประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย

วิธี เป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพชนไม่ให้สูญหาย 2) ด้านเกิดความประณีตในสิ่งแวดล้อม การใช้โคมมะเต้าตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดความน่าสนใจและสวยงามเป็นอย่างยิ่ง คุณลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการชื่นชมและสุนทรียรสแก่ผู้พบเห็น และ 3) ด้านเศรษฐกิจการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างไม้ไผ่ กระดาษสา มาดัดแปลงปรับปรุงสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ใช้สอย เพิ่มมูลค่าแก่วัสดุ ส่งเสริมให้เกิดหัตถกรรมในครัวเรือน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

ภาพที่ 2

ศูนย์การเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าบ้านโคมดำ

ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ

ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ (ภาพที่ 2) ตั้งอยู่หมู่ 4 ต.ม่วงดีด อ.ภูเพียง จ.น่าน ผู้ก่อตั้ง คือ คุณจิรนนท์ โดยดี ได้ริเริ่มรื้อฟื้นการประดิษฐ์โคมมะเต้าโบราณ หลังจากเกษียณอายุราชการ ภายในศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมสอนการประดิษฐ์โคมมะเต้า ตั้งแต่ขั้นตอนการขึ้นโครง ติดกระดาษสา ประดับตกแต่ง จนถึงขั้นตอนนำโคมไปถวายวัดพระธาตุแช่แห้ง ระยะเวลาในการทำกิจกรรมประมาณ 2-3 ชั่วโมง ภายหลังได้มีการเตรียมโคมกิ่งสำเร็จรูป สำหรับผู้ที่ต้องการทำโคมแบบไม่ซับซ้อน ใช้เวลาเพียง 1 ชั่วโมง โดยมีโครงไม้ประกอบและหุ้มด้วยกระดาษสาเกือบแล้วเสร็จ มีช่องว่างให้นักท่องเที่ยวติดหางของโคมและลวดลายประจำยาม สีทองลงไป 4 ช่อง ราคาเริ่มต้น 300 บาทต่อบุคคล และมีการจำหน่ายโคมมะเต้าสำเร็จรูป ราคาตามขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง มีทั้งทำจากกระดาษและผ้าสีสันสดใส เป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยว

ขั้นตอนการประดิษฐ์โคมมะเต้า

วัสดุอุปกรณ์ ประกอบด้วย 1) กรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำจากไม้ไผ่เหลาขนาด 6 x 6 นิ้ว จำนวน 10 กรอบและขนาด 4 x 4 นิ้ว จำนวน 6 กรอบ 2) กระดาษสาตัดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 x 4 นิ้ว จำนวน 4 ชิ้น สี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กจำนวน 20 ชิ้น สี่เหลี่ยมคางหมูจำนวน 24 ชิ้นสามเหลี่ยมจำนวน 24 ชิ้น และหางโคมจำนวน 4 ชิ้น และ 3) อุปกรณ์อื่น ๆ ได้แก่ เชือกฟาง ลายประจำยามกระดาษสีทอง กระดาษเส้นสีทอง เชือกสำหรับแขวนโคม กาวลาเท็กซ์ กาวร้อน กรรไกร มีดคัตเตอร์

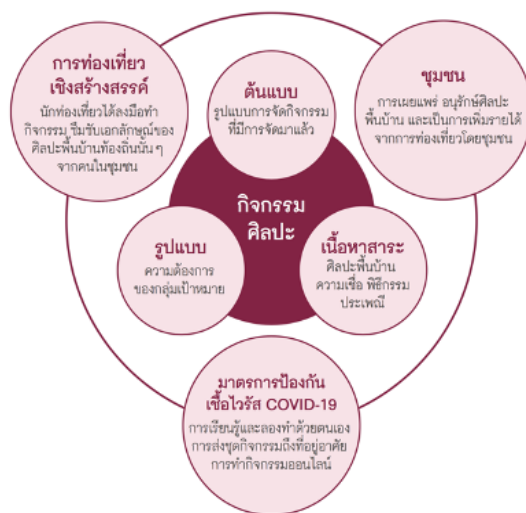
ขั้นตอนการขึ้นโครง เริ่มจาก 1) นำกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส 6 x 6 นิ้ว จำนวน 4 กรอบ ประกอบกันเป็นทรงลูกบาศก์ มัดด้วยเชือกฟางไว้ก่อน 2) จะสังเกตว่าทรงลูกบาศก์ จะมีด้านสี่เหลี่ยมจัตุรัสจำนวน 6 ด้านให้นำกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส 6 x 6 นิ้ว ที่เหลือจำนวน 6 กรอบ ผูกติดลงไปด้านละ 1 กรอบ พอผูกเสร็จแล้วแต่ละด้านจะมองเห็นเป็นรูป 8 เหลี่ยม 3) หลังจากนั้นมุมของ 8 เหลี่ยมจะโผล่ออกมาทั้ง 6 ด้าน จึงใช้กรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 x 4 นิ้ว จำนวน 6 กรอบเชื่อมด้านแต่ละด้านเข้าด้วยกัน และ 4) ติดกาวร้อนเชื่อมทุกจุดของโครงเข้าด้วยกัน ตัดเชือกฟางที่เกินออกมาทิ้ง แล้วจะได้โคมเป็นรูปมะเต้า

ขั้นตอนการตกแต่ง 1) นำกระดาษรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็ก สี่เหลี่ยมคางหมู และสามเหลี่ยมติดลงไปในช่วงว่างของโครงโคมตามรูปร่างของช่องให้เหมือนกับรูปร่างกระดาษที่ตัดไว้ เล็มส่วนเกินของกระดาษออก 2) นำกระดาษรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 x 4 นิ้ว จำนวน 4

ขึ้น ติดลงไปด้านข้างของโคมแต่ละด้านที่เหลืออยู่ โดยจะไม่ติดด้านล่างและด้านบน เพื่อเว้นไว้ติดทางโคมด้านล่าง และเป็นช่องสำหรับผูกเชือกแขวนด้านบน 3) ติดทางโคมจำนวน 4 ขึ้น ที่ช่องด้านล่าง 4) ติดลายประจายามกระดาศสีทองในช่องรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 x 4 นิ้วทั้ง 4 ด้าน 5) นำกระดาศเส้นสีทองมาเดินเส้นติดบริเวณขอบรอยต่อกระดาศของโคมทั้งใบ และ 6) ผูกเชือกสำหรับแขวนโคมเข้ากับโครงไม้ข้างในช่องด้านบน

กระบวนการออกแบบกิจกรรม (New Tourism Art Activity Model)

การออกแบบกิจกรรมศิลปะบนพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการพึ่งพากันของชุมชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 ที่ประกอบด้วยการสำรวจต้นแบบกิจกรรมรูปแบบความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและเนื้อหาสาระในกิจกรรม

ภาพที่ 3

New Tourism Art Activity Model

รูปแบบ “New Tourism Art Activity Model” (ภาพที่ 3) เป็นหลักในการออกแบบกิจกรรมศิลปะให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เริ่มจากการสำรวจต้นแบบกิจกรรมที่มีการจัดมาแล้วอย่างหลากหลาย รูปแบบความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเป็นต้นแบบของการออกแบบกิจกรรมศิลปะ ส่วนเนื้อหาสาระในกิจกรรม คือ ศิลปะพื้นบ้านของท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ สามารถสำรวจได้จากแหล่งเรียนรู้และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเมื่อได้องค์ความรู้ทั้งสามแล้ว การพัฒนาควรจะอยู่ในกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มีกิจกรรมศิลปะมาเป็นส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ ชิมช้อปเอกลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จากคนในชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านจัดสรรวัตถุดิบในการทำกิจกรรม รวมทั้งกิจกรรมต้องมีมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส หากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 มีการระบาดหนักอีกครั้ง หากทุกคนต้องกักตัวอยู่ในที่อยู่อาศัย กิจกรรมพัฒนาขึ้นควรอยู่ในรูปแบบที่สามารถเรียนรู้และทดลองทำกิจกรรมด้วยตนเอง มีการจัดส่งชุดกิจกรรมถึงที่อยู่อาศัยหรือการทำกิจกรรมออนไลน์ ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจะส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่ อนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน และเป็นการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเด้าด้วยตนเองสำหรับนักท่องเที่ยว
2. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเด้าของศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน

วิธีการดำเนินการวิจัย

แนวทางการพัฒนาชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเด้า “Khom Craft” มุ่งศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบ และวิธีการประดิษฐ์โคมมะเด้าของจังหวัดน่าน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการทำงานประดิษฐ์และงานหัตถกรรมเป็นชุด กิจกรรมใช้สื่อแบบผสมผสานเพื่อเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโคม พร้อมกับชุดกิจกรรมการประดิษฐ์โคมมะเด้าด้วยตนเอง จากศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ จังหวัดน่าน มีขั้นตอนการพัฒนาก่อนการนำไปใช้จริง 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะศึกษาสภาพปัญหา การจัดกิจกรรมและเอกสารเกี่ยวกับโคมะเต้า โดยการ
ศึกษาสภาพปัญหา จากการสัมภาษณ์ คั่นคว้าข้อมูล เอกสาร และงานวิจัย เกี่ยวกับวิธีทำโคม
มะเต้าและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในชุดกิจกรรม

ระยะที่ 2 ระยะพัฒนาชุดกิจกรรม วางแผนและออกแบบพัฒนาชุดกิจกรรมฯ จัดทำชุดกิจกรรม
ต้นแบบ

ระยะที่ 3 ระยะศึกษาทดลองใช้ชุดกิจกรรมต้นแบบที่พัฒนาขึ้น โดยทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย
เพื่อประเมินชุดกิจกรรม สรุปผลทดลองใช้ชุดกิจกรรมและพัฒนาตามการประเมิน

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัย พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ที่เริ่มระบาด
มาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2563 ทำให้ศูนย์การเรียนรู้การประดิษฐ์โคมะเต้าบ้านโคมคำ ไม่สามารถ
เปิดให้บริการได้ ส่งผลถึงรายได้ของคนในชุมชนลดลงจากการไม่ได้ขายโคมะเต้าสำเร็จรูป
และไม่สามารถจัดกิจกรรมประดิษฐ์โคมะเต้าให้แก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งผู้คนมีแนวโน้มนิยมทำ
กิจกรรมศิลปะและงานประดิษฐ์มากขึ้น เนื่องจากต้องการคลายเครียดจากสภาวะต่าง ๆ เช่น
การกักตัวในที่อยู่อาศัย การ work from home ไม่สามารถออกไปท่องเที่ยวพักผ่อนได้ ดังนั้น
วัตถุประสงค์ในการพัฒนานวัตกรรมในครั้งนี้ คือ พัฒนาชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมะ
เต้าด้วยตนเองสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมะเต้าของศูนย์
การเรียนรู้บ้านโคมคำ ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และนำไปสู่รูปแบบกระบวนการ
ออกแบบชุดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการผ่อนคลายไปกับงานประดิษฐ์ ที่มีลักษณะไม่
ซับซ้อน เน้นแพลตฟอร์มที่คุ้นเคย นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของโคมะเต้า ความหมาย
วิธีใช้งานและวิธีทำตามแบบดั้งเดิมที่เข้าใจง่าย กลุ่มเป้าหมายสามารถเรียนรู้และลงมือทำด้วย
ตนเองจากใบคู่มือและใบความรู้ในชุดกิจกรรม ส่วนผู้ที่ต้องการศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติม สามารถ
สแกน QR Code เพื่อเข้าสู่เว็บไซต์ชุดกิจกรรมได้

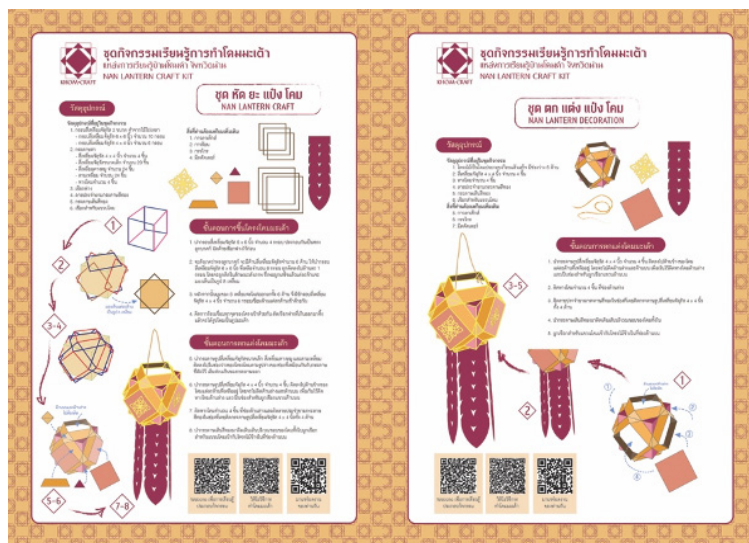

ภาพที่ 4
 ใบความรู้ เรื่อง โคมะเต้า

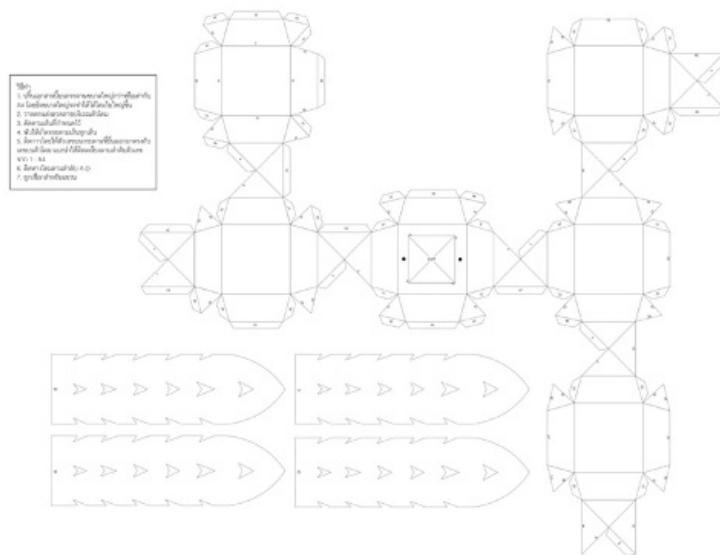

ภาพที่ 5
หน้าเว็บไซต์ของกิจกรรม

ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้า (“KHOM CRAFT” Nan Lanna Craft Kit) เพื่อเอื้อให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน ผ่านการเรียนรู้และประดิษฐ์โคมมะเต้าด้วยตนเอง ชุดกิจกรรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมในระดับที่ตนเองพึงพอใจ โดยกิจกรรมชุด “หัตถะแบ่งโคม” จะได้ปฏิบัติตั้งแต่ประกอบขึ้นโครงโคมมะเต้าและติดกระดาษตกแต่งโคมด้วยตนเอง ส่วนกิจกรรมชุด “ตกแต่งแบ่งโคม” คือ ชุดกิจกรรมปฏิบัติตกแต่งโคมเฉพาะการติดกระดาษตกแต่งหน้าโคมจำนวน 4 ช่อง และทางโคม 4 ทาง จะไม่ซับซ้อนและใช้เวลาน้อยกว่าชุดแรก ในขั้นการเรียนรู้ชุดกิจกรรม ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์จากฝีมือของชาวบ้านในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ใบความรู้เรื่องโคมมะเต้า (ภาพที่ 4) เว็บไซต์ของกิจกรรม (ภาพที่ 5) ภายในประกอบด้วย ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโคม ความรู้เรื่องโคมมะเต้า วิธีประดิษฐ์โคมมะเต้าจากอุปกรณ์ในชุดกิจกรรม

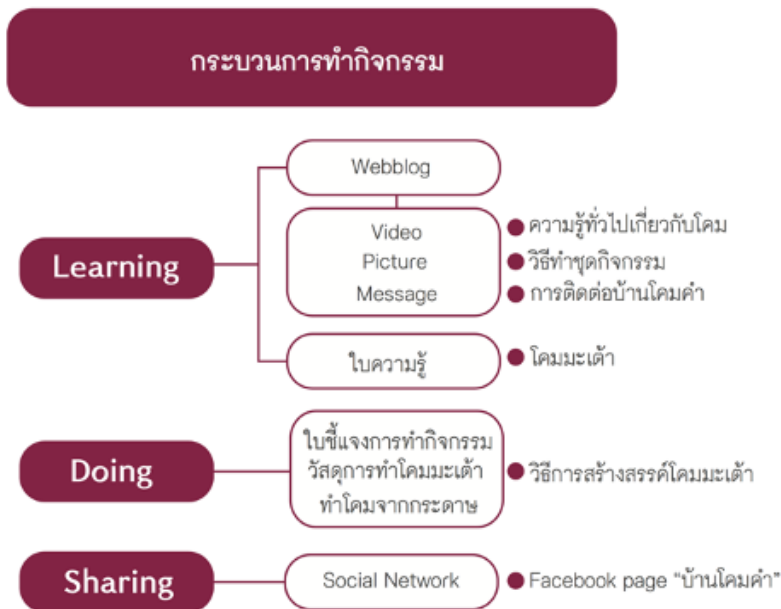
ภาพที่ 6
ใบคู่มือกิจกรรมชุดหัตถะแบ่งโคมและชุดตกแต่งแบ่งโคม

ภาพที่ 7

ใบคู่มือกิจกรรมชุดหัตถะแบ่งโคมและชุดตกแต่งแบ่งโคม

กิจกรรมเสริม “พับโคมมะเต้าจากกระดาษ” และข้อมูลติดต่อศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ส่วน ใบคู่มือการทำกิจกรรมชุดหัตถะแบ่งโคม (NAN LANTERN CRAFT) หรือใบคู่มือกิจกรรมชุด ตกแต่งแบ่งโคม (NAN LANTERN DECORATION) (ภาพที่ 6) จะอธิบายขั้นตอนการประดิษฐ์ โคมมะเต้าในแต่ละขั้นตอนอย่างละเอียด ชุดกิจกรรมมีให้เลือก 2 รูปแบบ คือ ชุดกิจกรรม แบบธรรมดาสำหรับการประดิษฐ์โคมมะเต้า 1 ใบ และชุดกิจกรรมครูรักสำหรับประดิษฐ์โคม มะเต้า 2 ใบ ซึ่งมีสีสันและลวดลายเหมือนกันตามความเชื่อเรื่องแสงสว่างนำทางความรัก และ กิจกรรมเสริม “พับโคมมะเต้าจากกระดาษ” นักท่องเที่ยวสามารถดาวน์โหลดไฟล์ดังภาพที่ 7 แล้วพิมพ์ออกมาตามขนาดที่ต้องการ โดยขนาดที่แนะนำคือกระดาษขนาดใหญ่มากกว่าหรือเท่ากับ ขนาด A4 ซึ่งขนาดของโคมจะขึ้นอยู่กับขนาดภาพที่พิมพ์ออกมา สามารถวาดตกแต่งลวดลาย บริเวณตัวโคม ตัดตามเส้นที่กำหนดไว้ พับให้เกิดรอยตามเส้นทุกเส้น ติดกาวโดยให้ตัวเลข บนกระดาษที่ยื่นออกมาตรงกับตัวเลขบนตัวโคม (ติดเรียงตามลำดับตัวเลข จาก 1 - 54) ติด ทางโคมตามลำดับและผูกเชือกสำหรับแขวน กระบวนการทำชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์

ภาพที่ 8

แผนภาพกระบวนการทำกิจกรรม

โคมมะเด้า ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังภาพที่ 8 คือ ขั้นเรียนรู้ (Learning) โดยเรียนรู้จากใบความรู้ เว็บไซต์ วิดีทัศน์ ภาพ ข้อความ ศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโคม วิธีทำชุดกิจกรรม ขั้นปฏิบัติกิจกรรม (Doing) ในขั้นนี้จะมีใบชี้แจงการทำกิจกรรมตามที่นักท่องเที่ยวเลือก นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้และลงมือประดิษฐ์โคมมะเด้าด้วยตนเองจากวัสดุที่จัดเตรียม อีกทั้งยังมีการพับโคมมะเด้าจากกระดาษอีกด้วย ขั้นสุดท้ายคือแชร์ผลงาน (Sharing) ลงในสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่ผลงาน รับของรางวัล และประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

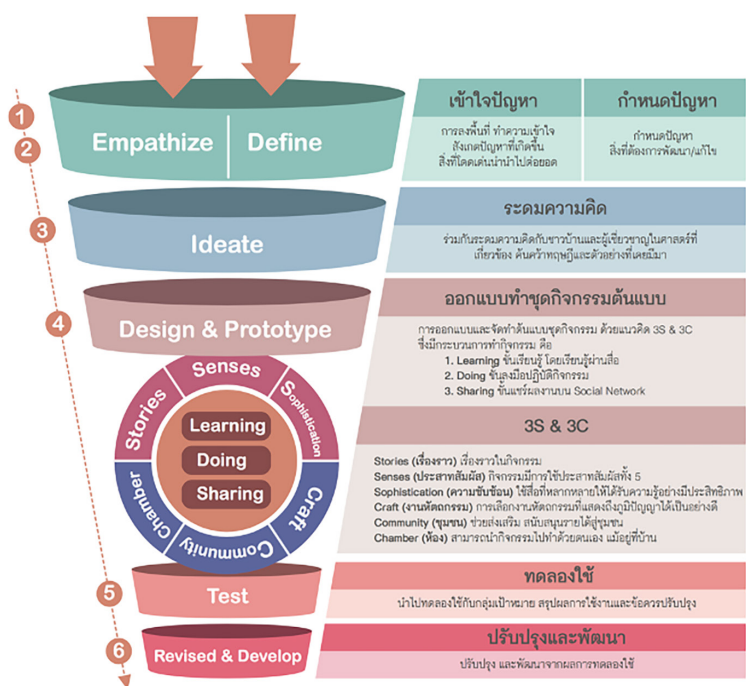
ผลการประเมินชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ และผู้เชี่ยวชาญศิลปะพื้นบ้าน สรุปได้ว่า เป็นชุดกิจกรรมที่น่าสนใจ เนื่องจากสามารถสั่งซื้อเข้ามาทำได้ทุกที่ทุกเวลา การประดิษฐ์โคมมะเด้าส่งผลให้เกิดความสนใจอยากไปเที่ยวชมสถานที่จริง กิจกรรมนี้จึงเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดน่านไปในตัว อีกประการหนึ่งคือเมื่อ

นักท่องเที่ยวดำเนินชีวิตด้วยตนเอง จะเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของโคมมะเต้าจากวัสดุ และกระบวนการทำ อยากเก็บรักษาและบอกต่อ ส่วนแนวทางในการพัฒนาคือมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสังคมออนไลน์ กลุ่มการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักกว้าง เช่น การแชร์หรืออัปโหลดภาพผลงานแล้วจะได้รับรางวัลพิเศษ ปรับปรุงให้ร่วมสมัยเพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่มาทำกิจกรรม อย่างการสามารถออกแบบวาดลวดลายประดับตกแต่งโคมจากสีด้วยตนเอง และควรจัดรูปแบบตัวอักษรให้อ่านง่าย ชัดเจน เนื่องจากมีผู้สูงอายุที่ชื่นชอบทำกิจกรรมรูปแบบนี้ ในการกำหนดราคาต้องคำนึงถึงต้นทุนการผลิตและการขนส่ง สุดท้ายกิจกรรมพับโคมมะเต้าจากกระดาษสามารถต่อยอดเป็นสื่อการสอนนักเรียนได้ เหตุเพราะเป็นรูปแบบกิจกรรมที่แปลกใหม่ นักเรียนจะรู้สึกที่โคมมะเต้านั้นเขยหรือโบราณ

สรุปและอภิปรายผล

จากการพัฒนานวัตกรรมชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้า นอกจากสามารถพัฒนาชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้และประดิษฐ์โคมมะเต้าด้วยตนเอง และส่งเสริมชุมชนและศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ตำบลม่วงดีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน โดยมุ่งเน้นการนำเสนอลักษณะสำคัญของศิลปะพื้นบ้าน ได้แก่ การผลิตด้วยมือเป็นหลัก กรรมวิธีการผลิตต้องเป็นแบบประเพณีที่ทำสืบทอดกันมานาน วัสดุที่ใช้ในการผลิตต้องเป็นวัสดุในท้องถิ่น หัตถกรรมที่ผลิตต้องมีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2546: 24-25) อีกทั้งยังมีแนวทางการผลิตชุดกิจกรรมการเรียนรู้ 6 ขั้นตอนของ Meehan (1981: 1) ได้แก่ กำหนดหัวข้อของชุดกิจกรรม กำหนดวัตถุประสงค์ของชุดกิจกรรม สร้างเนื้อหา ตรวจสอบชุดกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และใช้งานได้จริง ปรับปรุงแก้ไขชุดกิจกรรม และการเตรียมชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ เมื่อนำมาพิจารณาพร้อมกับแนวคิด Design Thinking ผสมผสานกับการทำงานร่วมกับชุมชน สามารถสังเคราะห์เป็นกระบวนการในการออกแบบกิจกรรมจากศิลปะพื้นบ้าน (ภาพที่ 9) ได้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เข้าใจปัญหา (Empathize) การลงพื้นที่ทำความเข้าใจ สังเกต สัมภาษณ์ ค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นจากเอกสาร บุคคล ปราชญ์ชาวบ้าน รวมไปถึงสิ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เพื่อนำไปต่อยอด

ภาพที่ 8

แผนภาพกระบวนการออกแบบกิจกรรม

ขั้นที่ 2 กำหนดปัญหา (Define) กำหนดปัญหา สิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือแก้ไข จากสิ่งที่ได้
ในขั้นตอนที่ 1

ขั้นที่ 3 ระดมความคิด (Ideate) ร่วมกันระดมความคิดกับชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์
ที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าทฤษฎีและตัวอย่างที่เคยมีมา เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลนำไปออกแบบกิจกรรม

ขั้นที่ 4 ออกแบบทำชุดกิจกรรมต้นแบบ (Design & Prototype) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ควร
ประกอบด้วย กระบวนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหา ความรู้
พื้นฐาน สื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ และแหล่งเรียนรู้ (วิทยา วาโย, 2563: 285) ที่ได้จาก

การออกแบบและจัดทำต้นแบบชุดกิจกรรม ด้วยแนวคิด 3S & 3C โดยมีกระบวนการทำกิจกรรม คือ ขั้นเรียนรู้ (Learning) โดยเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่น ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สื่อวัสดุหรือเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการเรียนรู้ ขั้นปฏิบัติกิจกรรม (Doing) ด้วยตนเองจากวัสดุที่จัดเตรียม ขั้นแชร์ผลงาน (Sharing) ในสังคมออนไลน์ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติกิจกรรมเห็นคุณค่าของสิ่งที่ประดิษฐ์อยู่ ดังที่ ชูติมา เวทการ (2551: 173) กล่าวว่าไว้ว่า กิจกรรมที่เน้นการเห็นคุณค่าประกอบด้วย 1) การเรียนรู้เรื่องราว 2) การเรียนรู้เรื่องความงามจากของจริง 3) การวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน และ 4) การปฏิบัติงานศิลปะ ซึ่งกิจกรรมควรเป็นกิจกรรมที่ไม่ยากจนเกินไป เกิดความเพลิดเพลิน ประสบความสำเร็จในงานหรือเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่มีความหมายต่อตนเอง

ส่วนแนวคิด 3S & 3C เป็นการเชื่อมโยงเรื่องราว ศิลปะ วัฒนธรรม และชุมชน เรียงร้อยเป็นชุดกิจกรรม โดย 3S มาจาก The 3S Principles ของการออกแบบกิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) เรื่องราว (Stories) เรื่องราวในกิจกรรมจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผ่านการ สืบค้น ร้อยเรียง ออกแบบ และนำเสนอให้น่าสนใจ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจและดึงดูดความน่าสนใจในการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ผลงาน 2) ประสาทสัมผัส (Senses) กิจกรรมควรมีการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าสัมผัสกับวัฒนธรรม วัสดุอุปกรณ์จริง ๆ หรือเน้นไปที่ประสาทสัมผัสอันใดอันหนึ่งให้โดดเด่น 3) ความซับซ้อน (Sophistication) ใช้สื่อที่หลากหลายให้ได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ออกแบบกิจกรรมมีความลึกลับ โดดเด่นและแตกต่าง สามารถกระตุ้นให้เกิดความคิด สร้างสรรค์ รังสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ได้ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2562: 24) ต่อมาคือ 3C ซึ่งผู้วิจัยได้รวมประเด็นต้องคำนึงถึง และมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบัน ได้แก่ 1) งานหัตถกรรม (Craft) การเลือกงานหัตถกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี 2) ชุมชน (Community) กิจกรรมจะต้องช่วยส่งเสริมสนับสนุนรายได้สู่ชุมชนจากวัสดุที่ผลิตจากคนในชุมชน กิจกรรมที่ดำเนินโดยคนในชุมชน เป็นต้น และ 3) ห้อง (Chamber) สามารถนำกิจกรรมไปเรียนรู้และสร้างสรรค์ด้วยตนเองได้ทุกสถานที่ แม้อยู่ในห้องหรือที่พักอาศัย แล้วยังเหมาะสมกับสถานการณ์และไม่จำเป็นต้องทำในสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อลดการแพร่ระบาด หรือใครทำแล้วสามารถซื้อไปทำเองหรือเป็นของฝากได้อีกด้วย ตรงกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2562: 23) กล่าวว่าหลักเกณฑ์พื้นฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การจัดการที่มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Community Based Management)

การจัดการที่สร้างผลประโยชน์ให้ชุมชน (Community Benefitting through Tourism) ไม่
ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม การคำนึงถึงด้านสุขภาพและความปลอดภัย (Health and
Safety Requirement) และกิจกรรมที่ไม่ทารุณสัตว์ (Stop! Animal Abused)

ขั้นที่ 5 ทดลองใช้ (Test) นำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย สรุปผลการใช้งาน ประเมินข้อ
ควรปรับปรุงและพัฒนา

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงและพัฒนา (Revised and Develop) ปรับปรุง และพัฒนาจากผลการ
ประเมินในขั้นทดลองใช้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการพัฒนานวัตกรรมชุดกิจกรรมเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเด้า ควรมีการปรับปรุง
ชุดกิจกรรมตามคำแนะนำ ดำเนินการจดสิทธิบัตร และนำไปใช้ผลิตชุดกิจกรรมเพื่อจัด
จำหน่ายในศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ ส่วนรูปแบบกระบวนการออกแบบกิจกรรมควรมี
การนำไปประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีงานศิลปะพื้นบ้านโดดเด่น เพื่อผลิตชุด
กิจกรรมให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้การทำงานประดิษฐ์และงานหัตถกรรม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คุณณิรันทร์ โดยดี ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ ต.ม่วงตึ๊ด อ.ภูเพียง
จ.น่าน ที่ได้กรุณาให้ข้อมูล

บรรณานุกรม

- Chudhavitapata, Wattana. (2009). Folk art. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2552). ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Daamon da. (2017). PingXi Sky Lantern Festival. Retrieved from <https://sites.google.com/site/diamondaaaaaaa777/home/theskal-khom-fi-phing-si-pingxi-sky-lantern-festival>.
- Daamon da. (2560). เทศกาลโคมไฟผิงซี. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/diamondaaaaaaa777/home/theskal-khom-fi-phing-si-pingxi-sky-lantern-festival>.
- DASTA - Nan Old City. (2020). Area information. Retrieved from <http://www.dasta.or.th/dastaarea6/th/>.
- อพท.สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองเก่า. (2563). ข้อมูลพื้นที่พิเศษ. สืบค้นจาก <http://www.dasta.or.th/dastaarea6/th/>.
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2019). Creating Creative Tourism Toolkit. 2nd ed. Bangkok: Book Plus Publishing.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2562). Creating Creative Tourism Toolkit. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บั๊คพลัส พับลิชชิง.
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2020). Making Khom Ma Tao Lantern of Ban Khom Kham Learning Center. Retrieved from <https://smartdastaapp.dasta.or.th/place/1429?lang=th>.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2563). กิจกรรมการเรียนรู้การทำโคมมะเต้า (โคมหมาเต้า) บ้านโคมคำ. สืบค้นจาก <https://smartdastaapp.dasta.or.th/place/1429?lang=th>.
- DoyDee, Thiranana. (2020). Founder of Ban Khom Kham Learning Center, Nan Province. Interview, 21 November.
- จิรนนท์ โดยดี. (2563). ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ต.ม่วงดีด อ.ภูเพียง จ.น่าน. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน.
- Japan Lantern. (2020). Retrieved from <https://sites.google.com/site/khomfiyipun/prawati-khwam-pen-ma-khxng-khom-fi-yipun>.
- โคมไฟญี่ปุ่น. (2563). สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/khomfiyipun/prawati-khwam-pen-ma-khxng-khom-fi-yipun>.

- JSnungning. (2020). Lantear Festival Taiwan. Retrieved from <https://www.roongthongtour.com/blog/lanternfestivaltaiwan/>.
- JSnungning. (2563). เทศกาลโคมไฟไต้หวัน. สืบค้นจาก <https://www.roongthongtour.com/blog/lanternfestivaltaiwan/>.
- Karuntee. (2021). Lantern Festival. Retrieved from <https://www.bareo-isys.com/2019/living-young/เทศกาลโคมไฟ/>.
- Karuntee. (2564). เทศกาลโคมไฟ. สืบค้นจาก <https://www.bareo-isys.com/2019/living-young/เทศกาลโคมไฟ/>.
- Kayla Nash. (2020). History of Toro Nagashi, Japan. Retrieved from <https://th.yourtripagent.com/history-of-toro-nagashi-japan-s-glowing-lantern-festival-4693>.
- Kayla Nash. (2563). ประวัติความเป็นมาของ Toro Nagashi ประเทศญี่ปุ่น. สืบค้นจาก <https://th.yourtripagent.com/history-of-toro-nagashi-japan-s-glowing-lantern-festival-4693>.
- Leesuwan, Viboon. (2003). Folk art. 3rd ed. Bangkok: Amarin.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2546). ศิลปะชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Meehan, M. L. (1981). Learning Activity Packages: A Guidebook of Definitions, Components, Organization, Criteria, and Aids for Their Development and Evaluation. Charleston: Appalachia Educational Lab.
- Phra Palad Jatuporn Vajirāṇāno. (2019). Khoms: The Concept, History and Buddhist Cultural Identification-Process in Lan Na. *Journal of MCU Peace Studies* 7, 1 (January-February): 33-45.
- พระปลัดจตุพร วชิรญาโน. (2562). โคม: แนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบล้านนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร* 7, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 33-45.
- Puchthonglang, Prateep and Apirya Namwongprom. (2013). Creative Economic Development Model of Lanna Lantern Manufacturers at Muang Sart Community in Muang District, Chiang Mai Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 1, 3 (September - December): 129 - 139.
- ประทีป พิษทองกลาง และอภิรียา นามวงศ์พรหม. (2556). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต* 1, 3 (กันยายน - ธันวาคม): 129 - 139.

- Puchthonglang, Yathaweemint and Prateep Puchthonglang. (2017). Lanna Lanterns: Traditional Production Formats and New Designs for Business. *J. of Soc Sci & Hum* 43,2 (July - December): 187-216.
- ญาดาวิมินทร์ พืชมงคลกลาง และประทีป พืชมงคลกลาง. (2560). โคมล้านน : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์ สมัยใหม่เชิงพาณิชย์. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 43, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 187-216.
- Tinanon, Nuanlaor. (2000). *Thai folk art*. Bangkok: Srinakharinwirot University.
- นวลลออ ทินานนท์. (2543). *ศิลปะพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Wattanaphu, Narit. (2012). *Thai Folk Arts and Crafts*. Bangkok: Drawing Arts.
- นฤทธิ วัฒนภู. (2555). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.
- Wattanasin, Woothi. (1998). *Art for Secondary Education*. Pattani: Department of Educational Technology, Prince of Songkla University.
- วุฒิ วัฒนสิน. (2541). *ศิลปะระดับมัธยมศึกษา*. บัณฑิตา: ฝ่ายเทคโนโลยีการศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Wayo, Wittaya. (2020). Online Learning Under the COVID-19 Epidemic: Concepts and applications of teaching and learning management. *Regional Health Promotion Center 9 Journal* 14, 34 (May-August): 285-298.
- วิทยา วาโย. (2563). การเรียนการสอนแบบออนไลน์ภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาด ของไวรัส COVID-19 : แนวคิดและการประยุกต์ใช้จัดการเรียนการสอน. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9* 14, 34 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 285-298.
- Wettakan, Chutima. (2008). *Management of visual arts on the basis of community culture*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- ชุติมา เวทการ. (2551). *การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรมภาพ

- ภาพที่ 1 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2563).
ภาพที่ 2 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2563).
ภาพที่ 3 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 4 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 5 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 6 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 7 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 8 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).
ภาพที่ 9 สุขชาติ อิ่มสำราญ. (2564).